

LES CIUTATS SOMNIADES

Parlaré de somnis i ciutats. Dels meus somnis i de les ciutats que hi apareixen. Però per proposar-vos una visita a les meves geografies, al cercle mitològic propi, el de les meves obsessions, començaré per parlar de coordenades i punts cardinals. De coordenades pròpies i d'una altra manera de veure els punts cardinals, no de les projeccions geogràfiques que estem acostumats a tenir del món. No temeu, no serà ni una dissertació sobre física de la relativitat ni sobre metafísica oriental. Res de tot això. Simplement serà un passeig per les meves obsessions, i parlaré de:

- a) Les ciutats Mandala, d'estructura volàtil
- b) Les ciutats estuari i la polseguera blava que ho cobreix tot
- c) Les ciutats baluard i les invasions bàrbares
- d) Les ciutats SF i el trànsit tridimensional
- e) Les ciutats Santiago, refugi de naufragats
- f) Les ciutats taronja, dels somnis multilingües
- g) Les ciutats Rayuela i les ensenyances de Cortázar

Una introducció sobre els punts cardinals¹

Per parlar de punts cardinals i de coordenades, abans encara parlaré de geometria. Us explicaré que als meus somnis la geometria és no euclidiana, és a dir que no té el punt i el pla com a definidors d'espais i estructures. En aquests somnis els angles poden ser corbes i les estructures fractals dominen el miratge on es mouen les meves coordenades, la meua cerca, el meu espai propi, l'espai somniat i reinventat. Un espai que té en el temps una variable més. L'espai com a resultat de les mutacions del temps, a la roda de permutacions del karma que ens acostarà al nirvana o l'infinit del plegament, l'essència de la matèria.

Per moure'ns en el món, per situar-nos, per orientar el nostre itinerari personal necessitem les coordenades que ens defineixin el lloc on s'assenten les nostres vides, i per extensió, els nostres somnis que són, espero, part integrant del nostre discórrer. Seguiré la quantificació de les coordenades segons com jo les veig, en els somnis i a la vida, d'una a set, on em vaig aturar astorat per la immensitat del mar. Aquesta enumeració, tanmateix, no té caràcter restrictiu, de manera que un pot canviar de coordenades al seu aire, en un continu d'introversió-extroversió altament recomanable.

Per als introvertits, els punts cardinals no existeixen o són simplement un punt que senyala el seu propi centre, el centre del món, el refugi omfàlic, el tercer ull de la il·luminació budista, el melic que ens uneix a la naturalesa, que reflecteix l'essència de les idees.

Per als pobres d'esperit, que no saben res de nivells, perquè sempre miren cap al terra, per a ells els punts cardinals són exclusivament dos, que marquen la dimensió del pla on es mouen, temerosos de qualsevol intenció de volar o submergir-se. Són, tot i així, sers plans i sense gaires plecs, refugiats en la por i en una sèrie de conviccions apreses i mai discutides, de mantres revelats, que no resisteixen la més mínima anàlisi.

Per als geòmetres aficionats i els constructors d'estadístiques, el món té tres dimensions, i per tant només tres punts cardinals, que marquen amb precisió triaxial la localització de l'espai. Tot es mou en un xyz cartesià, sense possibilitat de sortir de la quadrícula tridimensional.

Per a la major part de tots nosaltres, educats tímidament com animals terrestres els punts cardinals són clarament quatre: el nord i el sud, com a punts fixes en els extrems dels eixos de la Terra i l'est i l'oest, segons si es dirigeix la mirada cap al solt naixent o cap a la posta en un planeta rutinari que sempre gira en el mateix sentit.

Per als epicuris de nova fornada, els punts cardinals son, amb la mateixa certesa, cinc. Els següents: la vista, que permet contemplar les meravelles de la naturalesa (éssers humans inclosos, de tots els colors possibles); el gust, amb el qual podem apreciar sabors exòtics i quotidians; l'olfacte, tan subtil en el seu refinament, encara que quasi atrofiat per la mescla de gasos que respirem cada dia; l'oïda, reveladora de senyals d'ajuda i de crida, de músiques en tots els tons imaginables i crits d'inquietud o de letícia, de celebració o de rebuig; i finalment el tacte, el sentit més nostàlgic, que alleuja els moments de ceguesa íntima.

Per als éssers marins (dels quals voldria formar part en el futur, o dels quals sento el reclam dels avantpassats pulmonats), nascuts a les ries o habitants de l'oceà món, els punts cardinals són certament sis, ja que als quatre ja esmentats per als animals terrestres s'hi afegeix un tercer eix de referència que va des dels fons abissals on viuen els peixos llanternes fins a la superfície dels oceans, on sura plàcidament el plàncton.

Finalment, per als navegants (entre els quals m'hi incloc, pels periples passats i futurs, siguin veritables o falsos), set són els punts de referència, car set són els mars que hem de solcar per circumnavegar el món. Els que diuen oceans no admeten discussió: l'Àrtic de les aurores boreals, l'Antàrtic dels pingüins i del continent gelat, l'Atlàntic, que diuen que amaga, en el seu si de simes i crestes, múltiples ciutats submergides, el Pacífic, on Magallanes va deixar de ser amb una llança travessant-li el pit, i finalment l'Índic, que solquen els Waqwaq fugint de la misèria fins arribar a les costes d'Àfrica. Dels altres dos mars, que farien el total de set, crec que el Mediterrani amb seguretat n'és un, pels mites i llegendes que s'hi alimenten. L'altre, si em permeten la manifestació d'ignorància, mai he sabut si seria el Mar Negre, que té a la cruïlla cultural de Constantinoble la seva sortida natural, el Bàltic, que es pot fer caminant en els hiverns més freds, el Mar de la Xina, infestat

de joncs i sampans o bé el Mar Roig on expliquen que entre fons de corall Moisès va obrir les aigües amb l'ajut d'un bastó. Permeteu-me que per lleialtat al meu senyor Don Álvaro Cunqueiro, sigui fidel a les ones del Mar Roig, en què el vell Simbad va navegar o va imaginar que navegava a la recerca de l'Illa de les Cogullades.

Com us podeu imaginar pel que he dit més amunt tinc la immensa sort que les meves coordenades variïn segons la percepció del dia. Així puc tenir dies desnortats i dies abissals, introvertits o mariners, flotar en la superfície fluida o desitjar el sud com a referent exòtic, somniar amb els ulls posats al sol naixent o sentir el tacte agradable de la brisa de ponent, escoltar la música de les ones del Mar de Vigo o sentir el reclam de les balenes del Pacífic, que un dia m'havia apropiat corprès per les onades de l'escriptura de Conrad o Coloane.

Us convido de tot cor a mudar-vos de sistema de coordenades tantes vegades com us vingui de gust, i sigueu lliures, i oberts a gustos i expressions diverses. Això és la celebració dels cinc sentits cardinals i dels tres eixos que delimiten formes i dissenyen un espai de llibertat. Aquesta és la meua contribució, aquestes set notes sobre els set tipus de ciutats somniades, que espero que us agradin de debò i que us obrin les portes de la percepció. Perquè sigueu feliços. Perquè sigueu lliures. Perquè celebren com a bé propi la llibertat dels altres. Perquè sigueu bons i generosos.

a) Les ciutats Mandala, d'estructura volàtil

En aquesta categoria s'inclouen les ciutats que un dia foren i que ha no són, aquelles que per circumstàncies d'invasió, de catàstrofe o endèmia pestilent van ser abandonades pels seus habitants, sigui de manera voluntària i seguint l'ordre dels seus governants. Ciutats submergides, soterrades per l'arena del desert que avança inexorable, partides en les seves estructures per l'acció dels terratrèmols o envaïdes per les ones del mar desfet. Troia, Cartago, Numància, Sodoma, Gomorra, Pompeia, Matxu-Pitxu, Al-Andalus, Ayuttaya, les ciutats que els jesuïtes portuguesos buscaven en el regne de Potente, en la recerca dels descendents del Sacerdot Joan i que, per descomptat, mai van trobar, són entre moltes altres que ara no em vénen a la memòria (ciutats oblidades), exemples arquetípics.

Arriben als nostres somnis des dels intrincats laberints de la memòria, per mor de notícies incertes o descobriments accidentals i gairebé mai es troben en el lloc on es diu que van existir. En certa mesura són les úniques ciutats somniades a les quals mai s'arriba, simplement perquè ja no són.

Llur recerca es converteix així en un intent condemnat al fracàs, com els d'aquells que buscaven la ciutat dels Cèsars, on un sent l'escuma del mar i el vent bufant de fora, les correnties i les ponentades en el mar major, els renills dels estrops i el tacte de les puntes de cap, les gàbies inflades de vent i el màstil de la major esberlat per l'huracà, el tremolar de l'aparell i les sumacas

deixant anar ferro, el bergantí enfonsant la quilla a la platja i la serviola descobrint distàncies, les sondes marcant el fons del llot i de closques, les rebufades d'escuma i les onades atacant els costats i les amures. Un sent també l'astúcia dels indis i els ulls d'àguila dels cacics, la traïció en cada ullada dels avançats i les anacròniques armadures, els cavalls enfonsant en la sorra i els carros ancorats al fang, la humitat i els llimacs, l'òxid als arcabussos i la avarícia dels rescats, la fam rondant els campaments i la follia col·lectiva, la llússor esquizofrènica dels fugits i la desesperació dels que es posen al forest buscant el desconegut, de l'or somniat o del menjar que els manca. Sentir que estan allà, a un pas, però que no es poden trobar.

b) Les ciutats estuari i la polseguera blava que ho cobreix tot

Perquè veieu que us estic parlant, a continuació hi ha un fragment d'un "treball sense acabar encara", que espero que us devorà l'esperit: « A la ciutat s'hi arribava per aigua, i per aigua se n'havia de marxar. Era el millor rumb, absent la possibilitat de l'aire per falta d'instal·lacions, atzarós com n'era el camí el camí per terra de dunes mòbils i immensos ermassos que constituïen etapes successives d'un accés infernal. No s'entenia gaire bé com era que construïen una ciutat en aquell lloc. Probablement temps difícils de guerres descobertes, de malalties importades i grans migracions. Potser aquells accessos difícils eren la millor defensa, la millor barrera contra les alternatives violents de la història de les revolucions. Automitologia en estat pur. Potser per això vivia a la ciutat de l'estuari, lloc de trobades i distanciaments, cruïlla de camins vitals, port d'arribada i de partida, ciutat umbilical on tot conflueix. Per aigua de n'havia de marxar, per això Barnabé aquest cop va agafar el camí del riu cap a les mines d'estany que hi havia aigües amunt ».

Per si no m'he explicat bé, es tracta de les ciutats d'arribada, on es mescla gent de tota mena i condició, de tots els orígens i de llengües barrejades. Són com els estuaris dels rius, que recullen tot el que el riu va portant, sotmeses, però, a riuades que deixen ferides immenses i a l'acció del mar que domina el seu ser. Ciutats de barreja i inestabilitat creixent, de cicles i mutacions, molts cops megalòpolis on és difícil independitzar una cultura pròpia, on tot és mestissatge i fusió de cultures i llengües. D'alguna manera són les grans ciutats que tenim avui, tinguin o no tinguin riu, com Nova York i Sidney, Lagos i Buenos Aires, Mèxic DF i Barcelona, Londres i Tokio, Shangai i Nova Delhi, Bombai i París, Calcuta i Los Angeles. No importa tant la mida com la barreja, no compta tant la tradició com la construcció d'un futur mestís. Apareixen als meus somnis regularment, no en va visc en un ajuntament on hi ha censades més de cent nacionalitats diferents i on no és difícil escoltar polonès i italià, croata i romanès, francès i flamenc, que són llengües de la terra, i alemany, i anglès convertit en llengua franca, suahili i bengalí, portuguès amb les múltiples variables de l'hemisferi sud, i gallec, per descomptat, i castellà variat, i moltes llengües que no sé identificar.

c) Les ciutats baluard i les invasions bàrbares

ci)

També aquí us presento un fragment propi, perquè veieu el que entenc per ciutats baluard: « A Port-

aux-Basques s'hi arriba per mar. No és que no existeixi una altra via, però el camí de les ones és el millor, plens com estan de neu i d'indis inhospitalaris els terrenys que l'envolten, delimitant l'espai urbà de fortaleza i factoria balenera. Als terrenys hi ha els caribús, els ossos bruns de caminar plantígrad i ungles assassines, l'entrebanc de la neu, de les incomptables basses i dels terrenys on sovint hi ha bassals i reguerots. Al mar, en canvi, les feres més terribles no són altres que les iubartes, els dofins, les foques i els galls de mar.

Per mar sempre s'arriba després d'una llarga travessia, de patir mil i una desgràcies al velam i a les forces, sense alè per res més que per arribar als ancons protectors i al recer d'un fragment de la pàtria. I així, quasi sempre, una arribada desitjada, benvolguda, de descans i placidesaⁱⁱ»

Com veieu són ciutats que volen ser segures de les invasions enemigues, i per això s'emplacen en llocs de difícil accés. En aquest cas, només accessibles per mar, però en altres, com el d'Hue, que vindrà a continuació, per la importància i alçada de les muralles que les rodegen, i encara en altres, submergides en el desert i de difícil accés, com és el cas de Petraⁱⁱⁱ, ciutat enterrada en un desert de pedra, al sud de Jordània.

Ciutats que són com un mite, com un símbol, com una flor, tal com és Hue^{iv}, de passat ric i tumultuós, protegida per les seves muralles impressionants, banyada per la ribera dreta del riu Perfum, atapeït de lotus, amb el pont de la Via Celeste, la Porta de la Virtut Sorprenent, el Palau del Dragó que dorm, l'Estany de les aigües d'or... Vila imperial d'11 quilòmetres de perímetre rodejada de murs de set metres d'alçada i construïda a l'emplaçament precís que van dissenyar els cosmòlegs: a prop del mar en una vall fluvial rodejada de cinc muntanyes, que representen els cinc elements i, protegida per un passatge entre muntanyes, orientada de nord a sud com diu la regla que prediu els destins feliços. Avui, després de múltiples batalles, Hue és la capital de la malenconia. Ciutats que de tant protegir-se dels enemics van acabar per ser els pitjors enemics en els complots interns.

d) Les ciutats SF i el trànsit tridimensional.

Es tracta de ciutats mutants, no tant perquè s'hi moguin amb proverbial naturalitat éssers d'altres móns o mutacions adaptatives dels humans després de l'holocaust nuclear o qualsevol catàstrofe a escala global, androides mig humans mig màquines, com els que apareixen a Blade Runner, o robots convertits en legió repressiva. Dic que són mutants perquè a mesura que avança la tecnologia (és cert que avança a gran velocitat), les pantalles planes dels ordinadors, els telèfons mòbils que envien arxius fotogràfics, l'armament làser, els visors nocturns utilitzats per les forces de repressió, etc. es van quedant antiquats i ja no formen part de les ciutats somniades, sinó de les reals, ja no ciència-ficció, sinó realitat.

Dit i així hi ha una sèrie de característiques que les uneixen. En cada novel·la, en cada pel·lícula, totes són ciutats d'arribada on hi ha gent de tots els orígens i condicions (cosa que les situaria també

amb propietat en la categoria de les ciutats estuari), o són ciutats presó, on viure és una condemna (cosa que les situaria a la categoria de ciutats baluard). Però el que realment les defineix és el trànsit tridimensional (és una constant de qualsevol pel·lícula que tracti d'una ciutat més enllà del 2050) és una retallada important de les llibertats. Hi ha un control social estricte, un reguitzell de mètodes per controlar al detall la vida dels ciutadans, com ja comença a passar amb les nostres, on et poden seguir el rastre per les targetes de crèdit, però també per les operacions dels caixers automàtics, per les trucades de mòbil, pel consum d'electricitat i d'aigua, pels pagaments al supermercat...

e) Les ciutats Santiago, refugi de naufragis

Crec que va ser Marco Polo el que en els seus viatges de comerç i descoberta a la recerca del Regne de Catai i de l'Imperi de Khublai Khan va dir que el la descripció de totes les ciutats per les quals passava hi havia alguna cosa de Venècia. Si no va ser Marco Polo, potser va ser l'admirat Italo Calvino, en l'insuperable "Les ciutats invisibles", que ja trigava a citar, referint-se a Marco Polo, que si no és el mateix, gairebé. A mi, marcopolià i somniador, em passa que en totes les ciutats que visito els trobo un fragment de Santiago, la ciutat on he nascut, i on sempre torno, després de múltiples periples i reconeguts naufragis.

I és que cada ciutat és una i moltes a la vegada, totes tenen una història estesa en mil estrats, com milfulles temporal i només cal rascar una mica la crosta que ara tot ho iguala per veure les traces del passat, els llocs per on passaven els reguerots que donen nom als diferents barris, les petjades que van deixar en els carrers els oficis que hi abundaven, els boscos perifèrics convertits en parcs, els erms que es van convertir en grans atris de trobada, les cruïlles de camins, les calçades que surten en direcció a altres pobles i altra gent, els molls d'arribada en cas que tinguin mar...

f) Les ciutats taronja, dels somnis multilingües

Quan al mig d'una trista malària, sigui per les febres terçanes o pels excessos en el desamor, al·lucinem amb les febres, llavors apareixen els núvols taronja. Un es prem els ulls i de seguida apareix una taca taronja que va guanyant terreny i ho cobreix tot. Un magma taronja. Potser això és el primer que arriba de la memòria: l'epifania dels laberints de les neurones, la brillantor dels moviments per impulsos. No ho sé. No és gaire fàcil situar les percepcions cronològicament, una rere l'altra, rere l'altra. Venen de manera desordenada, com si fossin números amb una cadència indesxifrable. Molts missatges a la vegada. A l'uníson. Uns cavalcant sobre els altres. Les percepcions. El taronja i els moviments per impulsos. I després hi ha la llengua en què s'escolta, en què es parla, en què es percep, a partir de la qual es construeixen imatges que cavalquen, una rere l'altra, rere l'altra, rere l'altra. En el vel taronja. En el magma taronja. En el gel taronja. Quina llengua? No ho sabria dir, una barreja de gallec antic i germànic percebut com a llengua estranya, de llatí recuperat dels laberints de la memòria i romàniques diverses, d'àrab après a contrapèl i xinès somniat, de sànscrit nebulós i tibetà arrossegat en la fugida. Home. Arbeit. Sumum. Salam. Guanxi.

Pomme. Carino. Hoshi-hoshi. Després una paraula arribada de molt lluny, del fons taronja, del fons del núvol, dels pèlags del magma, que es mou lentament, en una tectònica imperfecta, de bombolles i irisacions, de làmines sobre làmines, de forats al gel que es pensava continu. Una paraula que pot ser Holem, o Halam, o fins i tot Hokhim, o pot ser Apsara, o Upsara, o Samsara^v. Una paraula que no puc identificar. Una paraula per a la qual no tinc imatge. I més paraules desmanegades, arribades a través de l'embut de la confusió, desordenades i terribles. Amor. Campeï. Podias. Uskok. Xiuxi. Baba. Alepo. Potser és el taronja el color dels somnis que no tenen color? Potser és el símptoma primer de la ceguesa o de la llum, el despuntar d'una facultat nova, la de veure, la de percebre amb els ulls, la de reconèixer imatges, la de sentir que s'està al centre d'un univers?^{vi}

g) Les ciutats Rayuela i les ensenyances de Cortázar

Quantes vegades sortíem per la ciutat com assassins de compassos, sense rumb fix, buscant el fil d'Ariadna que ens doni les claus del laberint de la ciutat mandala, de la ciutat del centre del món, de la ciutat refugi umbilical, de la ciutat que és necessari reinventar perquè sigui nostra. Qui no es recorda del pobre Oliveira perdut en el disseny laberíntic d'un mandala, persuadit que fins i tot una simple fulla d'un arbre, l'extrem d'un cordill recollit per la Sibila li poden obrir la via del coneixement. Oliveira en un camí de destrucció, demolint tot el que es troba al seu pas, rebutjant-ho tot: les dones, les coses, el temps, les viles. I ja després de liquidar tot el que liquidar volia, tenir l'esperança de tenir l'oportunitat, en aquesta recerca del centre, de reinventar la realitat.

Aquesta ciutat que descobrim cada dia dins la nostra ciutat. Aquestes mil traces d'altres ciutats conegudes quan avancem cada dia cap a la feina amb la resignació palpable en el balanceig del caminar, però amb els ulls farcits de secrets, amb l'automatisme del trajecte payout, però amb la variable permanent de la cançó que cantussegem amb letícia sense motiu aparent, com si viure no fos, amics, un motiu suficient per començar cada dia cantant.

Epíleg

Les ciutats tipus que he descrit no representen sinó una sèrie d'opcions personals, reconeixent altres variables com les ciutats que muden de nom i són la mateixa i altres, o les ciutats que es formen com a fusió d'altres ciutats. No em resisteixo aquí a no citar la referència que el viatger Ibn Battutah va fer de la ciutat de Dili^{vii}: «la ciutat de Dili és molt expandida i molt poblada, i constituïda a l'actualitat per la fusió de quatre ciutats veïnes i contigües. Una d'aquestes és la pròpia ciutat de la qual Dili rep el nom; ciutat construïda pels infidels i capturada l'any 1188. La segona es diu Siri. La tercera rep el nom de Tughluq Abad, que li ve del seu fundador, Jahan Panah, i es va situar a part com a residència del sultà Muhammad Shah, el rei de tota l'Índia, la cort del qual acabem d'arribar. Ell en va ser el fundador, i va ser la seva intenció ajuntar les quatre ciutats a l'interior d'una muralla única, però una vegada començades les obres, les va deixar a mig fer, per l'elevat cost que tenien».

Fins aquí el que us volia explicar avui. Sento no tenir temps ni espai per poder aprofundir més (sento també no tenir els coneixements, però aquestes confessions rarament es fan). Potser he estat excessivament ambiciós en els meus enfocaments inicials i us he deixat amb un sabor incomplet al paladar i als llavis. Un altre dia, potser, si el temps acompanya, podria explicar-vos altres coses, del per què d'algunes ciutats són considerades més literàries que altres o de com hi ha ciutats sense essència pròpia, que podrien estar a qualsevol lloc del món o fins i tot en cap sense que ningú les trobés a faltar, de les futures ciutats submergides o de les ciutats fantasma, que apareixen i desapareixen sense que se sàpiga com. Per avui ja n'hi ha prou. Que sigueu feliços i generosos i que comenceu cada dia cantant.

Xavier Queipo

Bruxelas, cidade encantada, octubre 2004

- i Una versió d'aquest apartat va ser editada el 2003 en el catàleg «Olladas oceánicas», publicat pel Museu del Mar de Galícia, a Vigo, com a part del treball «Secretos do Mar prendidos tras dos ollos».
- ii Fragment de « O Paso do Noroeste », editat per Sotelo Blanco edicions, el 1996.
- iii La ciutat de Petra apareix en una de les pel·lícules d'Indiana Jones, és aquella ciutat on s'accedeix després de travessar un congost entre les roques.
- iv Capitales Oubliees, Text de Lucien Bodard i fotografies d'Anne Garde, Les éditions du demi-cercle, Ministère de la Culture et de la Francophonie, editat a Milà el 1994.
- v En sànscrit, Śāmsara significa la beatitud total, però també és el nom d'una ciutat del nord de l'Índia, camí cap a les muntanyes del Tibet.
- vi Fragment de « Soño Laranxa », que serà publicat d'aquí a poc per Galaxia en el llibre « Os ciclos do bambú »
- vii The travels of Ibn Battutah, editats per Tim Mackintosh-Smith, publicats per Pan MacMillan Ltd, Oxford 2002, 326 p.